GLASRAMEN IN DE BEELDENSTORMEN. Deel 8.

Uit de nota's en reisboekjes van jonker Adriaen van Marselaer.

Samengevat en toegelicht door Jozef Verheyden.

Wat voorafging. Adriaen Van Marselaer zag rondom zich het morele verval, waardoor ook de toekomst van zijn adellijke familie werd bedreigd.
Vanuit Antwerpen trok hij driemaal naar de streek van zijn voorvaderen op onderzoek, zogauw het oorlogsgeweld wat minder werd. Was zijn drijfveer louter genealogie of heimwee? Of had hij ook nog andere motieven? Was Adriaen een spion voor Spanje?

Als ik aan een nieuw deel wil beginnen, is er nu weeral iets in de media dat erbij aansluit. Vorige keer waren het de rellen in en rond Parijs. Nu is het veel dichterbij. **"t *Stad* van "A"** worstelt tegenwoordig, ondanks allerlei inspanningen van reclamebureaus, met een slecht imago. Ook in de buitenlandse pers. Zoiets is slecht voor het toerisme.
De feiten zijn gekend. Ik bespaar u de details. Hier in Antwerpen moet men de buitenlandse bezoekers intussen blijven lokken met drie thema's: *Rubens en zijn geschiedenis, de diamant en de mode.* Na enig overleg binnenskamers blijkt dat vooral Rubens het zal moeten doen. Een nieuw boek over hem was dan ook erg welkom in de Antwerpse media [1].

Rubens wordt nu in Antwerpen ook opgevoerd als een "geheim agent." A la *James Bond*. En dit op grond van zijn brieven, waarvan enkele nog niet in het Nederlands waren vertaald. Leen Huet beschrijft in haar boek vooral de menselijke kanten die uit deze brieven blijken. De media halen er de meer spectaculaire kanten uit.

Rubens kreeg als befaamd schilder de opdracht om als diplomaat aan verschillende hoven te verschijnen, zeker. Wat hij als een opdracht zag in Engeland (de vrede met Spanje) is deerlijk mislukt, zoveel was ook al bekend. Maar hoe kan men weten dat Rubens niet alleen diplomaat, maar ook een spion was? De meeste van Rubens' brieven zijn intussen verdwenen. Uit wat er rest, is dat niet zo op te maken. Ik wil het onderzoeken bij iemand die ik beter ken.

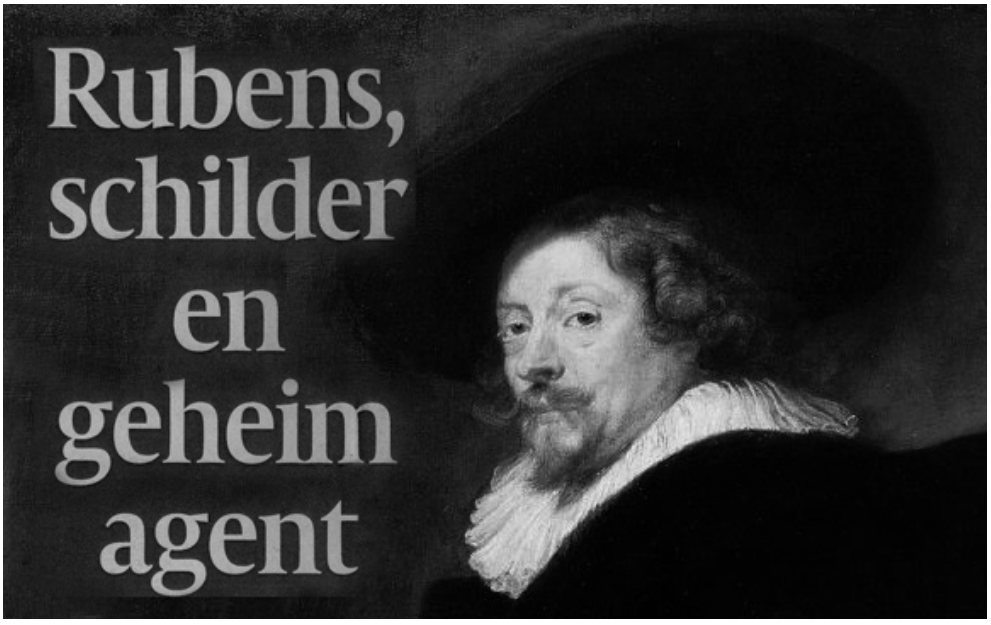

Een krantenkop uit de 'Gazet van Antwerpen' over het boek van Leen Huet 'De brieven van Rubens'
(19 mei 2006)

[1] Leen HUET, *De brieven van Rubens*, 2006, Uitg. Meulenhoff/Manteau. In 2004 verscheen van Rutger TIJS het boek *De andere Rubens* bij het Davidsfonds/Leuven. Het accent ligt er op Rubens als reiziger en architect. Toch is er ook al een hoofdstuk over zijn rol als gezant, diplomaat en geheim agent in dienst van Spanje.

Enkele definities over *spionnen, geheime agenten, informanten…*

Volgens de dikke Van Dale is **een spion**: "*iemand die (in opdracht van een ander) in het geheim informatie verzamelt over activiteiten ... van een derde (een vijand, tegenstrever...) en door het doorspelen daarvan inbreuk pleegt op diens privacy of diens belangen schaadt."*
Een geheim agent *werkt in dienst van een staat. Hij kan een spion zijn, maar ook 'een vertrouwde dienaar van een vorst, die hem in geheime aangelegenheden terzijde staat.*
Dezelfde dikke Van Dale blijft over de betekenis van ***een informant*** erg algemeen: *"iemand die informatie verstrekt, bijvoorbeeld aan de politie..."* Ik bedoel in deze context de term *informant* als iemand die daarbij onbekend wenst te blijven. Een *geheime* informant dus.

Een belangrijk verschil tussen deze drie bestaat in de gevolgen van bekendmaking, dunkt me. Op militaire spionage staat de doodstraf. Een mislukt geheim agent krijgt hoogstens een blaam. Een informant die geheim wenst te blijven, heeft soms veel te verliezen. Dat hangt natuurlijk van zijn geheim af.

De informanten van Adriaen Van Marselaer
In dit verhaal onderzoek ik verder drie personen die zonder twijfel zijn informant waren.

1. **Jan Van Wesel**, waarschijnlijk een broer van de grote Andreas Van Wesel alias Vesalius. Maar dat mocht men niet weten. Hij woonde in Antwerpen en had een boerderij in Lippelo.
2. **Merten Van Zuene**, pastoor van Malderen, die in volle oorlogstijd zijn parochie niet was ontvlucht. Hij speelde een dubieuze rol [2].
3. **Joos Van der Stappen**, koster van Steenhuffel. Hij was en is een van mijn voorvaderen.

Adriaen Van Marselaer bezoekt Klein Brabant driemaal. Het hoe en het waarom.

1. **In de jaren 1577 en 1578**. Te Gent hadden de calvinisten en de katholieken enigszins vrede gesloten. Men zou samen de Spaanse soldaten verjagen. Er volgde een periode van relatieve kalmte. Men kon zich terug verplaatsen buiten de stad [3]. Iedereen trachtte toen zijn zaken te regelen.
Adriaen Van Marselaer had nog een bos geërfd te Liezele. Hij wilde het hout ervan verkopen, het was het moment. Hout was duur geworden. Iemand wees hem enkele voetwegen aan. Ik denk dat het Jan Van Wesel was, die deze wegen goed kende.
Mijn verhalenreeks begint met deze eerste voettochten. Adriaen heeft in die periode de meeste glasramen in de streek van zijn voorouders geschetst.

2. **Rond 1582.**
Adriaen bezocht deze streek opnieuw, maar de reden staat in geen enkele verhouding met het risico. Hij zocht de pastoor van Malderen op, die zich vermoedelijk schuil hield op het hof van Melis te Lippelo. De officiële reden was een notarisakte opstellen, waarbij Van Zuene toen optrad als notaris [4].

[2] Zie mijn verhaal in vorig deel. Merten Van Zuene duidde Gillis Van Marselaer, heer van Opdorp en de broer van Adriaen, aan als iemand die nooit naar de kerk ging. Kort daarna werden de bezittingen van Gillis aangeslagen.
[3] Marie Pijpelincx, de moeder van P.P. Rubens, reisde toen vanuit Keulen naar Antwerpen voor haar zaken. Volgens sommigen heeft zij ervoor gezorgd dat haar zoon in Antwerpen geboren werd. Dat was belangrijk voor zijn toekomst.
[4] SAGent. Fonds Della Faille Doos 22, nr. 27.

De akte zelf heb ik niet gevonden, noch in het familiearchief, noch in Antwerpen. Die akte zal wel niet erg belangrijk geweest zijn. Er waren wel vijf *getuigen*. Te veel voor een akte eigenlijk.
De getuigen waren: Jan Van Wesel uit Antwerpen en toen 23 jaren schepen van Lippelo [5], zijn neef kanunnik Jan Van Halen uit Mechelen, Francois Van der Meeren, die zich heer van Opdorp noemde [6]; verder jonker François Borluut en Huybrecht Van Hove, die zeker niet uit de streek waren. Gewoonlijk neemt men als getuigen een paar mensen dichtbij uit de buurt. Hier is dat zeker niet het geval geweest. Er is dus een vermoeden dat de heren samen met pastoor Van Zuene in feite iets anders kwamen doen.

Alexander Farnese

Er zijn nog meer aanduidingen voor een mogelijke rol als spion. Farnese was toen in opmars, met weinig middelen. Het is bekend dat hij zocht naar informatie en medewerkers uit het vijandige gebied.
Adriaen was er zeker geschikt voor. Hij had een grote ervaring als militair in Spanje.
Hoewel hij getrouwd was en intussen al volop *in de kinders,* waagde hij zich in de tijd vóór 1580 op gevaarlijke plaatsen, zonder duidelijke redenen.
Noteer ook dat zijn verplaatsingen elk jaar elkaar opvolgden: 1577, 1578, 1979...

Adriaen schreef hoogst merkwaardige nota's in zijn reisboekjes in die jaren. Te **Moerzeke in 1578** [7] zag hij plunderende beeldstormers aan het werk. En wat had hij te zoeken in **Veurne in 1579** [8] ? Hij bezocht ook **Vlissingen in 1580**. Voor zijn bezoek aan Vlissingen schreef hij naar zijn neef Adriaen Mannaecker, *tresorier generaal van Walcheren*. Mannaecker was door de bloedraad van Alva tot de doodstraf veroordeeld [9] en had dus redenen om te vluchten.
Dat legt nog niet uit waarom Adriaen belangstelling had voor militaire werken in Vlissingen.

3. **Na de bevrijding van 1593.** Adriaen schreef toen enthousiast:
"In meye, de 5de 6de en 7de dag nadat de rovers die men heet vrijbuiters alle in oudt Brabant door de huislieden en inwoonders geslegen ende verjaeght waren, welck zij begonsten op den

[5] Belangrijk gegeven! Jan Van Wesel had dus ca. 1559 een reden om onder te duiken. Vergelijk deze datum verderop bij (zijn broer?) Vesalius die omstreeks die tijd achtervolgd werd.
[6] Deze Francois Van der Meeren had de heerlijkheid van Opdorp waarschijnlijk in huur van Philips Hoffman. Dat is een aanduiding dat de vergadering op het hof van Melis plaatsvond.
[7] *Nota den eerste meerte 1578 sijn die van Ghent gecomen en hebben tot Moesche bij Dendermonde de klocken van den thoren gedaen en naer Ghent gevoerd, en alle de ornamenten van de kercke. Zij reden te peerde hebbende kasuyffels, de ene met met een kelck, d'ander met patteenen, d'ander met cruys en remonstrance in de hand rijdende langs den dorpe en soo naer Gendt. Quod vidi* (wat ik gezien heb). Adriaen kan het zich niet laten om te noteren: *Op de groote klocke stondt 'meer druck dan geluck' en hiet Merten en was gegoten te Mechelen bij Symon Wageners anno 1499. 'Nijt regueert' dit stont op de kleinste klocke, genaempt Catelijne, gegoten te mechelen anno 1499 bij de voorsijden meester. Op elcke klocke stont oock het wapen van Berchem, met de timber, en op elcke sijde van deze wapenen oock een bril"*
[8] De St.-Niclaasabdij van Veurne was vernield. Adriaen kopieert er de opschriften van tientallen grafplaten. *Alle dit is gecopiëert van woorde te woorde uit zekere metallen platen en dexelen van sarcken van der stede van Veurne.. welck uyt de kercke genoemen waren en voor kooper vercocht werden, anno 1579. O tempora o mores!*
[9] *Aen den achtbaren en vroomen heer Adriaen Mannaecker, tresorier generael van den lande van Walcheren. Den 19 april 1580 hebbe ick Adriaen Van Marselaer gevaren naar Vlissingen in Walcheren landt en was gelogeert bij Jan D'Hane in 't wapen van Antwerpen'. Ick hebbe aldaer gesien 't geschut, 't munitiehuys vol artilerije en de fortificatie van de stadt. Het schip van den kooninck van Deenemarken geheeten 'den Wolher' is groot 1400 last en 'den St Olff' is groot 1300 last. Daer achter 'den Hecker'.*

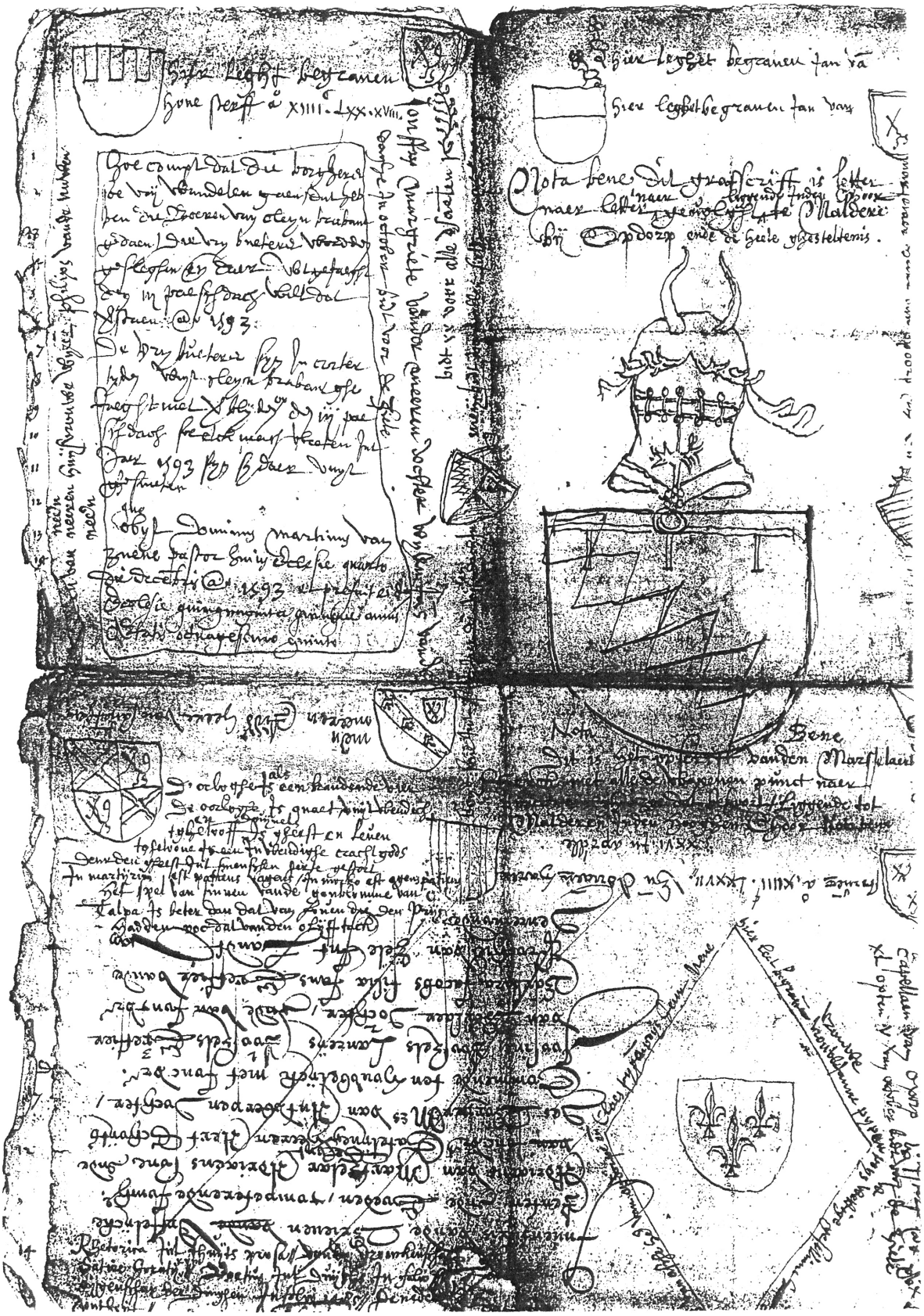

lesten paeschdag wesende woensdag den 1sten april, duerende vele dagen. Anno 1592 na dat dese van de regeerders , als capiteyn generael grave van Mansfelt …" (de zin is niet afgemaakt).
Maar er waren ook slachtoffers. Is het toeval dat Adriaen eerst enkele grafzerken ging bezoeken? Eerst Merten Van Zuene te Malderen. Daarna in het koor van Lippelo: Jan Van Wesel, begraven naast de heer van Melis, Philips Hoffman. Pas na hun dood laat Adriaen wat los over deze personen. Over pastoor Van Zuene die dikwijls dronken was. Over wie Jan Van Wesel eigenlijk was. Over Philips Hoffman, de nieuwe echte heer van Opdorp, met enige filosofie bij zijn graf: "*den dood en adverteert niet".* Het wijst op een onverwachte dood.

De kerk van Malderen was toen een ruïne geworden. Heel het schip was verwoest. Het koor was er nog. Koster Jan Van Acoleyen had er de vloer proper laten maken.
Zo kon Adriaen nog eens dezelfde schetsen maken als toen: het aloude graf van Jan Van Marselaer was nog te zien, naast dat van vrouwe Pypenpoy, en van vrouwe Van der Meeren.
Waar nog wat plaats was op zijn boekje, wordt hij lyrisch over de overwinning en krabbelt midden op de schets van een grafzerk.

'*Hoe compt het dat de borghers soe vrij wandelen gaen,*
dat hebben de boeren van Cleyn Brabant gedaen!
Die vrijbuetere werden gesleghen en daer uyt gejaeghd,
In paeschdagh, wilt dat verstaen. Anno 1593.

En direct daaronder:
"Obiït dominus Martinus Van Zuene, pastor huius ecclesiae quarto die anno 1593 quinqunginta quinque annis aetatis octagesimo quinto." Merten Van Zuene stierf dus bij de bevrijding. Hij was 85 jaar oud en (als ik het goed begrijp) 55 jaar pastoor.

Een nadere kijk op het krijgsgebeuren en de positie van Klein Brabant in die beroerde tijden: tussen 1577 en 1593 en vooral in 1582.

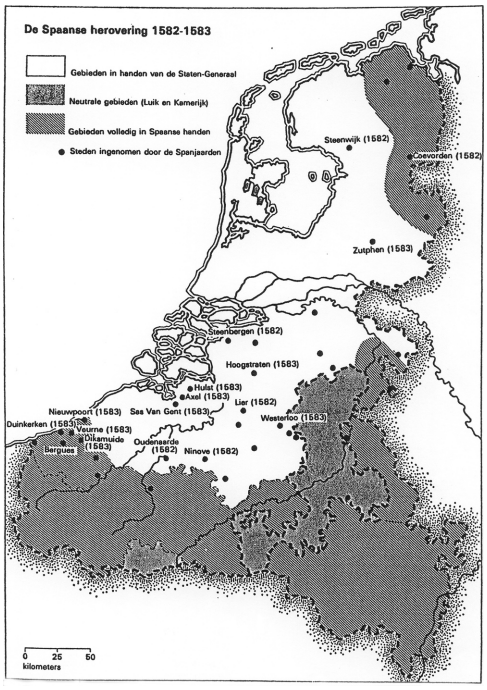

Een overzicht van het front. Uitgave De Buyser.

Rond **1582** had Alexander Farnese veel terrein heroverd vanuit het Zuiden. Veel middelen had hij eerst niet. Hij koos een andere tactiek dan de onderdrukking van Alva. Allerlei listen dus, omsingelen, ook omkopen, en beloven…

Zo liepen de *Malcontenten* over van Oranje naar zijn kamp. Veel meer soldaten had hij eerst niet, want begin 1580 waren de door het volk gehate huurlingen naar huis gestuurd.

Pas in **1582** arriveerden geregelde Spaanse troepen in ons land. Farnese veroverde dan het gebied van Dender en Schelde vanuit Henegouwen. Zijn bedoeling was wellicht om naar het Noorden op te trekken en dan Antwerpen te omsingelen.

Antwerpen hield wel stand onder Oranje, maar de katholieken begonnen er te reageren [10].

[10] Willem Van Oranje kreeg te Antwerpen **in 1582** een schot in de hals door een huurdoder, maar overleefde de aanslag. De verrader ging het nieuws direct melden aan Farnese in de mening dat Oranje dood was.

In de geschiedenisboeken [11] vindt men niet veel over de troepenbewegingen in Klein Brabant in die tijd. In dit tijdschrift is uit allerlei lokale getuigenissen een goed beeld gevormd van hoe het toen was in Londerzeel [12]. Ik vat hieruit samen.

De Malcontenten kregen de vaart van Willebroek onder controle. Daarmee sneden zij de toegangsweg van Antwerpen naar Brussel af. Een tijd lang viel Mechelen door verraad in hun handen. De soldaten van Oranje vielen plunderend binnen vanuit het Westen. Zodra zij niet meer betaald werden, waren het "vrijbuiters".
*... Farnese was rond **1582** in Asse, Ninove en Liedekerke geraakt...*

Hieruit blijkt dat Farnese wel de Dender enigszins onder controle had en enkele kleine steden daar, maar zeker niet het platteland errond. De abdij van Affligem werd in 1578 al geplunderd en een jaar later in brand gestoken door de geuzen[13]. Enkele monniken die naar Aalst waren gevlucht, moesten weer verder. Want de geuzen hadden in **1582** Aalst opnieuw ingenomen. In hetzelfde jaar **1582**, in november, zou Farnese een uitval naar Londerzeel gedaan hebben, om er "de burcht" van Oranje te vernielen. Volgens sommigen gebeurde dat omdat de burcht dienst deed als vergaderplaats voor de aanhangers van Willem Van Oranje.

Over de periode van 1582 tot aan 1592 (tien jaar lang!) valt er in de notaboekjes van Adriaen Van Marselaer niets te vinden. Zijn ze verwijderd? Niets wijst erop. Een simpele reden kan zijn dat hij het als huisvader en als magistraat te druk had om nog te reizen.

Men mag aannemen dat lang vóór 1587 de geregelde troepen uit Klein Brabant vertrokken waren. Blijkbaar had Farnese ervoor gekozen om deze streek aan zijn lot over te laten. Er waren nog wel "vrijbuiters" in Klein Brabant die roofden voor eigen rekening. Tot er niets meer te roven viel. Dat was tot rond 1593. Men begon de schade te overzien, maar het dorpsbestuur bleef voorzichtig over wie nu eigenlijk de schade had veroorzaakt.

Attestatie voor de ingezetenen van Steenhuffel, anno 1592 [14].
*Wij meier en schepenen van Steenhuffel attesteren dat wij na vorig onderzoek en informatie bij de bedezetters van Steenhuffel maar hebben bevonden nu tegenwoordig **32** huisgezinnen die redelijk gesteld en gegoed waren. Hoewel dat zij met de inlandse oorlogen, overlastingen van soldaten, excursiën, fourneringen, uitteringen, als ook door grote ghiesten* (belastingen) *... zo ook van afbranden, ganselijk zijn verminderd, vermoeid en van benauwdheid en gebreke gestorven en verlopen* (gevlucht). *Zo dat het ons niet mogelijk is zulke zware lasten mee te supporteren, noch te betalen...*

*Bovendien zijn wel de drie delen van dorp ongelabeurd en liggen de meeste bossen ongebruikt. Gelijk ook de bestiaelen zeer zijn verminderd... mits ook dat er door den afbrand gedurende de inlandse oorlog wel **60** huizen zijn verbrand, vervallen en teniet gekomen, .. zo dat het dorp is geschapen tot extreme desolatie en ruïne.*
Want men is schuldig in waarheid getuigenisse te geven... Aldus gedaan in het jaar 1592, 15 februari. Present Jan Goossens, meier, Hendrik Putteman, Jan Smeth, Augustein Van Achter,

[11] Leon VAN DER ESSEN. *Alexandre Farnese*. Een monumentaal werk in 4 delen. Brussel 1983. In dit werk wordt een aanval op Londerzeel niet vermeld. Daarentegen wel de rol van Servaes Van Steelant in het Waasland.
[12] *Beroerde tijden in Londerzeel.* Door Louis De Bondt e.a. Uitgegeven door de GHK Londerzeel. 2003.
[13] Dit moet Adriaen Van Marselaer bijzonder hebben aangegrepen. Want zo gauw hij kon –in 1595- reed hij naar Affligem. Hij verbleef enkele dagen, tekende er de ruïnes en alles wat een oude bakker van de abdij er nog wist.
[14] RA Beveren. Schepenregisters Steenhuffel nr. 6936.

Symon De Vleeshouwer en Gherick Verschueren. Jacob Van Campenhout en Peter Van Horenbeke bedezetters (belastingontvangers).

Attestatie voor de ingezetenen van Londerzeel anno 1593 [15]**.**
…"hoe dat wij hebben kost gehad en schade geleden, zo in het komen als in het afnemen van den vijand, komende van Halle, Liedekerke en andere kwartieren, als ook onzen volke van oorloge liggende te Vilvoorde en schansen op de vaart.."

Proef het verschil. Het was nog maar een jaar later. De krijgskansen waren al duidelijker. In Londerzeel wist men dus precies aan te duiden waar *de vijand* gelegen had, en waar *onzen volke* was. Velen hadden er immers boter op het hoofd.
Wie *verkeerd* was geweest, kon zich nog laten witwassen of moest vluchten.
Wie aan *de goede kant* gestaan had, kreeg de gelegenheid om er zijn voordeel mee te doen.

De politieke carrière van Adriaen Van Marselaer en zijn zoon Frederik

Adriaen Van Marselaer (ca. 1570) door A. T. Key.

Adriaen Van Marselaer is hiernaast afgebeeld. Het portret is van 1570, toen hij net terugkwam van zijn militaire dienst in Spanje [16]. Hij draagt trots zijn gouden medaille die hij meekreeg als beloning. Als men zo'n medaille toonde, dan gingen (aan Spaanse kant) alle deuren open.

Adriaen werd na de bevrijding (Antwerpen gaf zich over in 1585), deken van de lakenhalle. Daarna nog schepen van de stad. Die carrière is eerder bescheiden en lag in de lijn van zijn stand en zijn allianties met de magistratuur.
Na de bevrijding heeft hij zich vooral beziggehouden met de opvoeding van zijn kinderen, dichtwerk, en met genealogisch onderzoek [17].

Op hoge leeftijd (67) ondernam Adriaen nog een reis naar Valladolid in Spanje. Hij kwam ziek terug. In zijn testament (1616) beval hij uitdrukkelijk zijn vier zonen om zich ver te houden van processen en van *onrechtmatige handel*. Dat liep anders af.

[15] RA Beveren, Schepenregisters Londerzeel, nr. 5156. 20 okt. 1593. Londerzeel was in Klein Brabant een geval apart. Er was de burcht van Oranje en zeker ook een harde kern van Orangisten. Adriaen Van Marselaer heeft er zich nooit geriskeerd.
[16] Een gunstige *Internet-wind* bracht mij op het spoor van het enige gekende portret van Adriaen van Marselaer. Het is geschilderd door Adriaen Thomaszoon Key. Key was van huis uit protestant. Van hem zijn vooral portretten bekend, maar slechts enkele met identificatie. Dr. K. Jonckheere, kunsthistoricus, bereidt een boek voor over deze schilder. Te verschijnen bij het Davidsfonds.
[17] Hij bezocht in 1595 nog piëteitsvol de ruïnes van Affligem, daarna schreef hij geen reisnota's meer.

Sommige plots opschietende sterren aan het politieke firmament rond 1600 kunnen alleen verklaard worden door bewezen diensten. De nieuwe kasteelheren van Diepenstein, Melis, Groenhove, enzovoort, het is allemaal te verklaren.

Frederik Van Marselaer (1584 – 1670), zoon van Adriaen, werd tot ridder geslagen in 1617.

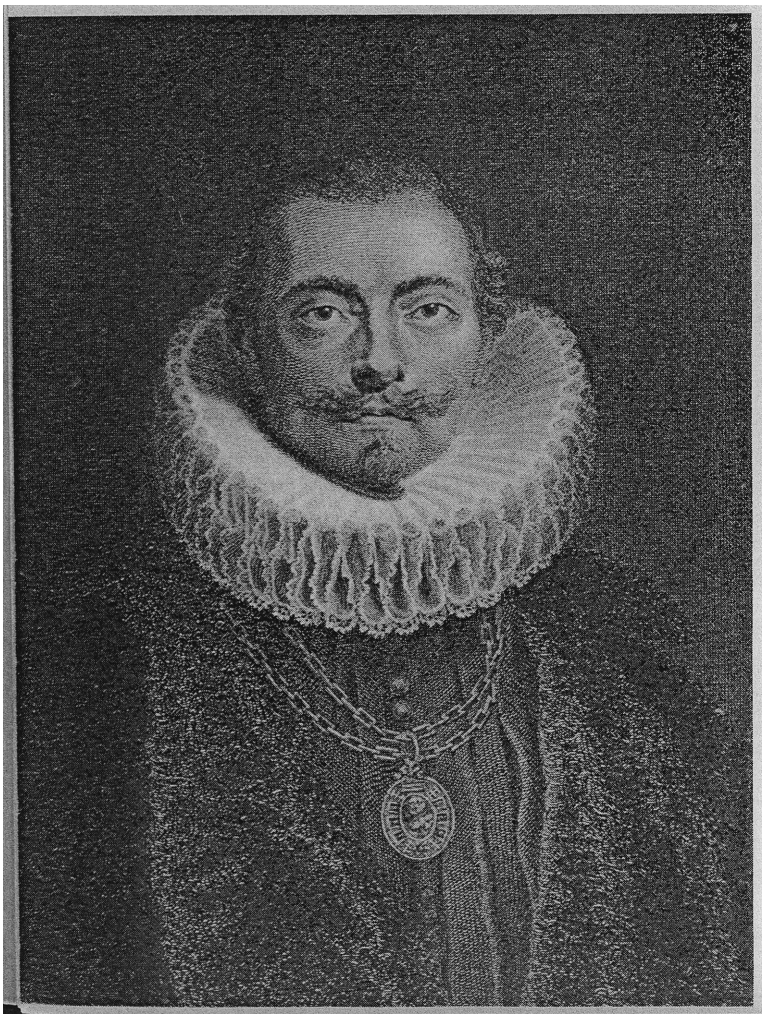

Frederik Van Marselaer door P.P. Rubens

Hij werd ook baron, heer van Perk en Opdorp, 5 maal penningmeester van Brussel, 7 maal burgemeester, 4 maal opzichter van het kanaal Brussel – Willebroek...

Als kasteelheer van Perk was hij een buurman van P.P. Rubens, kasteelheer te Elewijt. Rubens was toen al oud en geplaagd door jicht.
Frederik Van Marselaer is, net als zijn vader, ook bekend als dichter, met de typische gezwollen stijl van die tijd. Hij verheerlijkte zichzelf en zijn voorgeslacht. Hij liet zich ook graag portretteren en liet er ook gravures van maken.
Van hem zijn minstens zeven portretten gekend, waaronder een door Rubens.

Hij hield de nota's van zijn vader bij. Alles wat hem er niet in aanstond, liet hij verdwijnen of schrapte hij.

Besluit en nabeschouwing.
Dank zijn de boekjes van Adriaen Van Marselaer weten we meer over de oorlogssituatie in Klein Brabant. En over het geheimzinnige gedrag van Jan Van Wesel. Deze Jan was een telg van de beroemde hofartsenfamilie *Vesalius*. Ik zet het verderop in een aparte bijdrage.

We zullen wellicht nooit weten of Adriaen Van Marselaer een spion was van Farnese. Hoewel er veel aanwijzingen voor zijn. Hoe dan ook, Farnese liet Klein Brabant aan zijn lot over. In het Waasland was het anders. Daar kon Farnese rekenen op de steun van vechtjas Servaes Van Steelant. Die sloot de Schelde af bij Rupelmonde en Antwerpen was verloren.
(Uit mijn verhaal zal blijken dat Servaes van belang was voor de glasramen van Steenhuffel)

Alles laat vermoeden dat Farnese in Klein Brabant geen aanvoerder vond van dat kaliber. Misschien kwam men op het hof van Melis in 1582 ook tot die conclusie.

Wordt vervolgd

Jan van Wesel, *Vesalius incognitus, incognito in Lippelo*

Mijn onderzoek over Jan Van Wesel is nog niet afgerond. Ik beperk mij hier voorlopig tot enkele zaken, waardoor zijn rol als informant van Adriaen van Marselaer duidelijk wordt.

1. Ik begin met de periode waarbij Adriaen Van Marselaer voor het eerst behoedzaam op weg was naar zijn bos te Liezele. Dat bos 'den cleempoelbos' lag vlak bij de grens met Lippelo. Adriaen moet geweten hebben dat het er gevaarlijk was, want in Zele, waar zijn familie een buitengoed had (den Trul), hield zich **pastoor Tombu** verscholen. Dat was de pastoor van Lippelo, gevlucht wegens de troebelen. Ook hij moet Jan Van Wesel gekend hebben.

2. **Ene Jan Van Wesel** woonde in Antwerpen, en had een boerderij in Lippelo, met wel 20 koeien [18]. Ene Adriaen Camproen, woonachtig in 'Het bont peerdeken' op het Schelleken, had bij hem twee koeien gekocht. *Ze zouden elk 17 à 18 potten melk moeten geven, niet minder. Maar ze gaven nauwelijks 9 potten melk*. Jan Van Wesel had een molen op *het Zand.* Hij verweerde zich door te zeggen *dat de koper met zijn zoon zelf naar Lippelo is geweest om de twee koeien uit den hoop te halen*.

Het Scheldestraatje is er nog steeds, dicht bij de haven van Sint-Jansvliet in het schipperskwartier. (Geen wonder dat een koe daar minder melk geeft.) Jan Van Wesel was dus een molenaar geworden. Het Zand ligt nog steeds aan de overkant van Sint-Jansvliet. Er staat nu een hotel 'het Zand'.

Na het verweer traden in het proces enkele getuigen op van beide partijen. Hieruit blijkt dat een van de dienstboden van Jan Van Wesel, **Lijnken Marselaers**, ca. 30 jaar, nu ter tijd in Lippelo woont. Lijnken Marselaers kan, gezien haar leeftijd, een bastaardkind geweest zijn van vader Adriaen Van Marselaer sr. Zoon Adriaen schrijft in zijn nota's nergens iets over dit meisje, mogelijk was het zijn halfzuster. Adriaen kon zich geen betere leermeester wensen voor dat meisje dan deze man die "*fraey was in alderhande weysheyt"*.

Ik heb de schepenbrieven van Antwerpen snel doorgenomen van 1530 tot 1590, en heb ook zijn naam opgezocht in de index van *'Coopers en Comparanten'*. Tevergeefs. Waarom Jan Van Wesel zich stil hield in Antwerpen, dat zal pas blijken na zijn dood. Als Adriaen schrijft over wie hij werkelijk was.

3. **In de cijnsboeken van Steenhuffel** komt Jan Van Wesel wel degelijk voor.
"Jan Van Wesel als man en momboir (voogd) *van Jouffrouw Martijne van Miegrode, weduwe Gielis Van der Elst, houdt te leen een heerlijkheid Hof te Roetmans [19]...."*
Volgt de beschrijving van elf stukken land, samen acht bunderen.

4. Is deze Jan Van Wesel uit Antwerpen wel degelijk de man die Adriaen Van Marselaer heeft leren kennen? Zeker wel. Na zijn dood schrijft Adriaen het volgende, bij het bezoek aan zijn graf in het koor van Lippelo (zie bijlage 2, rechtsboven de kopie):

Jan Van Wesel geweest hebbende aertsier van den keyser en van vrouwe Marie *en voor Marcelliën (Marseille) en voor Thunis ...is te Lippelo gestorven omtrent den 15de februari 1594 in de week voor vastenavond. Neven Jonker Philips Hoffman begraven in den choor, wezende*

[18] In het archief *"Processen"* staan nogal wat ruzies over futiliteiten, maar ook leerrijke details, zeker in dit geval. Dit proces dateert van 1580.
[19] Dit hof komt nergens voor in de beschrijvingen van Lippelo's geschiedenis, hoewel het 8 bunders omvat.

oud LX… (> 60) jaren. Laet een eenige dochter na oud 14 jaren nu anno 1594 [20]*. Zijn eerste huisvrouw hiet* ***Martijne …, weduwe van …. Van der Elst****, die hem bij testamente vele goeden gemaeckt hadde.*

5. **Martijne Van Miegrode,** want zij is het, werd in 1556 *meysseniersvrouw* voor de meierij van Steenhuffel. Haar stavers (getuigen, zelf meisseniers en meestal familie) waren Peter en Jan Verstappen, zonen van Joos Verstappen en Margriete Van Rode. Zozo! Dat zijn neven van *informant* Joos Van der Stappen, koster van Steenhuffel.
In 1551 werd Jan Van der Stappen (Verstappen), zoon van Joos, zelf meissenier. Stavers waren: Peter Verstappen en Jan Van Miegrode.

5. Waar verschillende families samenkomen; **Crabbe, Hofman, Van der Elst…**
De genealogie van de beroemde Andreas Vesalius is tamelijk goed bekend [21], op deze verborgen Jan Van Wesel na. Jan kan een jongere broer geweest zijn van Vesalius of een zoon uit zijn jeugd.
- De moeder van Andreas Vesalius was **Elisabeth Crabbe** [22]. Andreas had twee broers (Nicolaes, burger van Brussel, en François, professor medicus te Wenen). Er was ook een zus Anna.
- De zuster van Andreas Vesalius, en wellicht ook van Jan Van Wesel, was Anna Van Wesel. Deze trouwde met Nicolaes Bonaert, barbier van keizer Karel. Zij hadden een dochter Anna, gehuwd met… **Philips Hoffman**, heer van Opdorp, Melis, en Woelputte.

En dit legt dan uit waarom onze Jan Van Wesel trouwde met weduwe **Van der Elst,** die naast het Hof te Melis woonde. Zoiets was erg praktisch. In geval van nood kon men zijn toevlucht zoeken op het omwalde Hof te Melis. Ook de koeien waren dan geborgen.

6. Jan Van Wesel behoorde tot **de familie Vesalius**. Zoveel is al zeker. Hier is nog een bijkomend bewijs. Nog een nota van Adriaen Van Marselaer, die hem zeer bewonderde.

"Jan Van Wesel, aertsier van de koningin Maria [23]*, hadde gehouwdt Martijne Van der Elst tot Lippeloo, daer hij geen kinderen bij hadde. Daerna …… daeraf een dochter.*
Hij hadde geweest met den keyser in Provinciën en Theunis. En hadde gesien de feesten en toernoyen van bins.. Hij stierf 8 daghen voor vastenavont meerte 1594.
Hij was fraey van alderhande weysheyt. Also hij metten keyser en vrouwe Marie dicwels ter jacht hadde geweest, zoo op roodt als op zwert"

Besluit. Jan Van Wesel is dus te Lippelo in het koor begraven.
Hij was waarschijnlijk een jongere broer van de grote Andreas Vesalius, van een geslacht van hofartsen. Jan was ***aertsier***; dat is geen arts maar een "*archer"*, dit is een boogschutter, maar dan wel als lijfwacht en hoveling van Keizer Karel en later van diens dochter Maria.
Toen Andreas Vesalius in ongenade viel, is Jan waarschijnlijk gevlucht. Dat was ca. 1559.

[20] Deze enige dochter van Jan Van Wesel heette Philipina. Zij trouwde met meester Ferdinandus De Wilde van Aalst, advocaat en zoon van Guillaume, schepen. Ferdinandus erfde het Hof te Roetmans te Lippelo. SR Steenhuffel 6956.
[21] Zie o.a. in het archief SB Antwerpen: A. WAUTERS, *Quelques notes sur André Vésale*. Ac. De Belqique 1897. Dr. P. HEGER. *Notes sur André Vésale.*Fonds dr. A. Carnette.
[22] Elisabeth Crabbe was een dochter van NN De Weert, zodat Vesalius en alle nazaten zich konden beroepen op deze afstamming van het geslacht ***sWeerts****,* een der zeven fameuze geslachten van Brussel.
[23] Bedoeld wordt hier de dochter van Keizer Karel, die trouwde met keizer Maximiliaen II. Deze was nog maar pas getrouwd of de Spanjaarden konden hem niet luchten, omdat hij sympathie had voor de protestanten. Er was zelfs sprake van een poging tot vergiftiging.

Over Andreas Vesalius, vader van de anatomische wetenschap

Samengevat uit encyclopedieën.

Andreas Van Wesel (Brussel 1514 – Zante 1564), vader van de moderne anatomie, was zoon van de hofapotheker van keizer Maximiliaan I en Karel V. Hij groeide op in Brussel, dicht bij een galgenveld. Hij studeerde in Leuven, Montpellier en Parijs. In die tijd gaf men nog les in anatomie zoals Galenus het deed rond 150 jaar na Christus. Die kennis steunde op wat men wist van de anatomie van apen. Vesalius durfde het als eerste aan om menselijke lijken te ontleden aan de universiteit. Hij had ook ervaring opgedaan toen hij Karel V op zijn krijgstochten vergezelde.

In 1543 verscheen te Basel zijn baanbrekend werk "De humana corporis fabrica". Dat werk maakte veel ophef en werd overal verspreid. Maar hij kreeg (jaloerse?) vijanden, die hem beschuldigden en bloot stelden aan de inquisitie. Toen hij naar Italië was verhuisd, om in Pisa les te geven, kreeg hij ook daar moeilijkheden. Vesalius kreeg dan bescherming als lijfarts van keizer Karel en later van Philips II.

Zelfs daar werd hij beschuldigd. Hij zou iemand in de anatomieles hebben opengesneden terwijl het hart nog klopte. Bij wijze van 'minnelijke oplossing' werd hij op bedevaart naar Jerusalem gestuurd. Vesalius vertrok in 1563. Bij zijn terugkomst leed hij schipbreuk op het Griekse eiland Zante in 1564, waar hij eenzaam stierf. Zijn werken werden steeds herdrukt. Nog altijd krijgen de studenten in de geneeskunde de anatomische les op lijken.

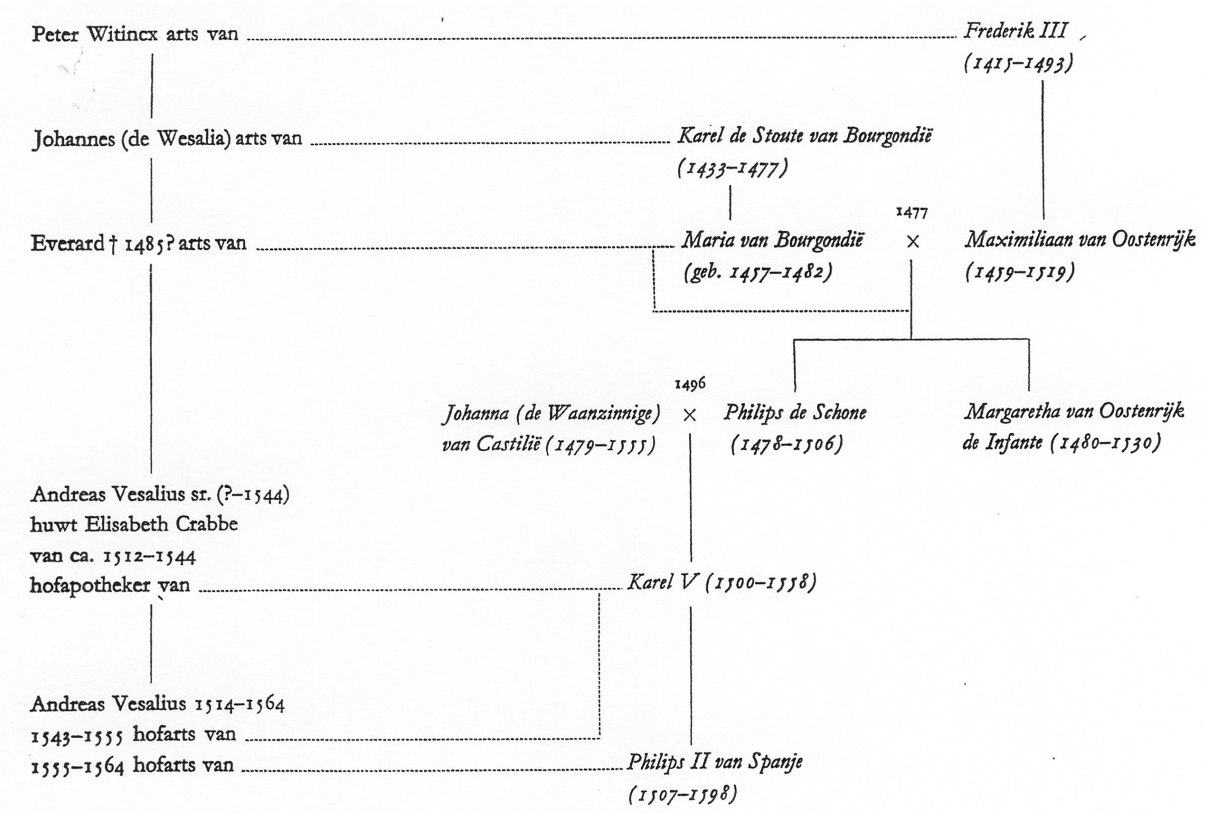

Nog twee oude glasramen in de kapel van Opdorp

Geschetst door Adriaen Van Marselaer ca. 1578.

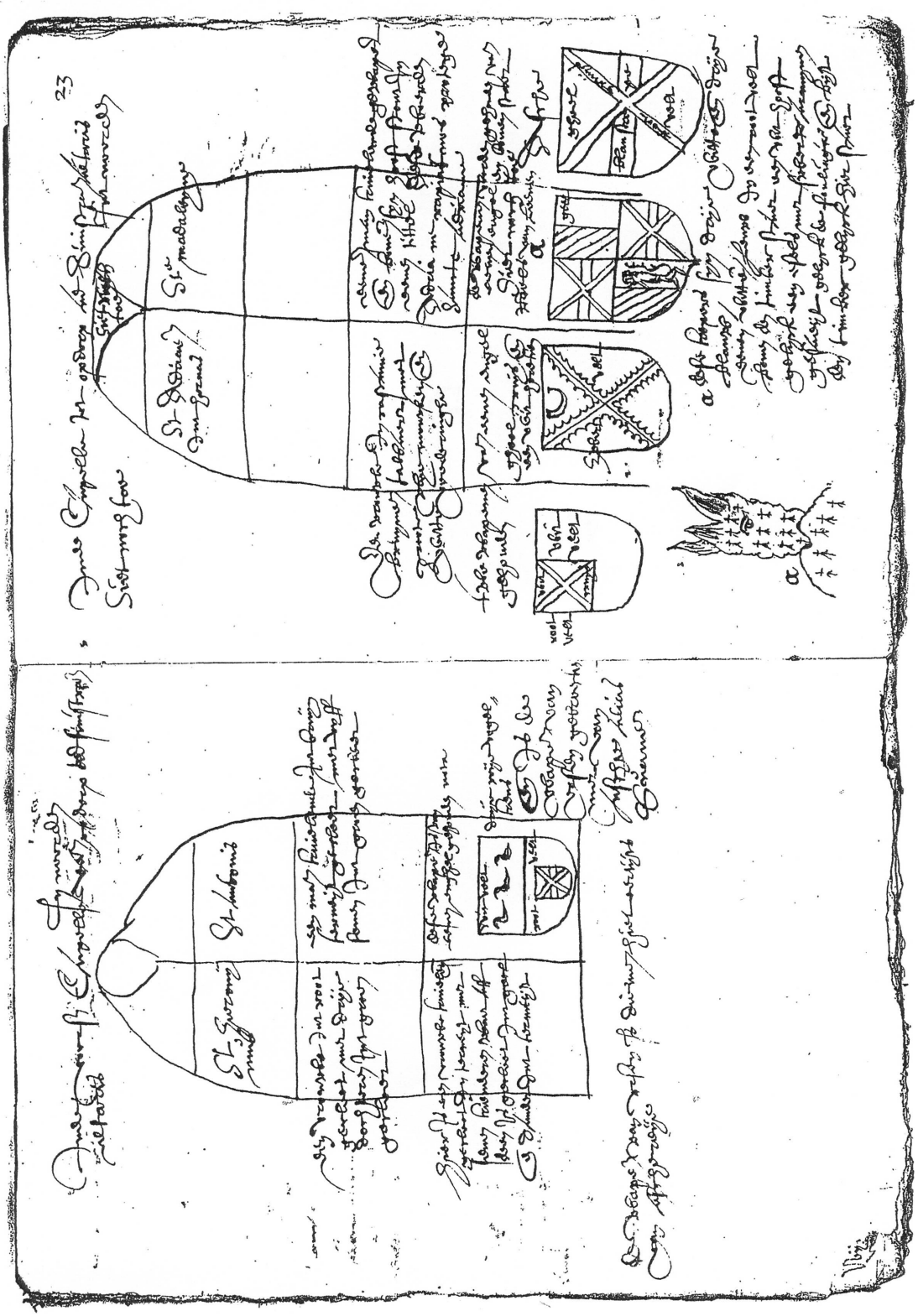

In de voorsijde capelle van Opdorp in het Noorden
ad sinistram (links)
(Bovenaan de beschermheiligen)
Sint Hieronymus en Sint Antonius

Een vrouwe in 't root gecleet met drije dochteren in 't groen gecleet	*Een man knielende in bruyn terneyt gecleet met vijff zonen in 't groen gecleet*
Hier is een vrouwe knielendegecleet in terneyt met zeven kinderen waer aff d'een is gecleet in't geel en d'ander in terneyt	*Deze wapen is van een engel gehouden (de wapen is van Ursen die men eertijds hiet Asscheraye)* *drije roye vogelkens en is het wapen van Ursen gebroocken met Van Assche alias Swaene*

De wapen van Ursen is die men eertijds hiet van Aschereije

In de capelle tot Opdorp ad sinistram in 't Noorden
Siet noch toe

Sint Adriaen in 't harnas — *Sinte Madaleyne*

Een vrouwe in castanie bruyne tabbaert met groote wye mouwen en witte voorderinghe	*Eenen man knielende gewapent en boven zijn hoofd stont in eenen tittel deze woorden "Adria ne capiat nos protege Sinte Adriaene"*
Twee wapenen van enen Enghel gehouden	*De wapenen werden gehouden van eenen enghel en boven staet "Siet noch toe"* *ά Deze kepers zijn drije witte en drije blauwe.* *Eenen witten leeuw in een root velt.* *Boven den timber staet een wit hooft gelijck een esels met swerte arruynen gesaeyt gelijck de foliage en bij den timber gelijck hier staet*

Dit zijn nog twee glasramen, door Adriaen Van Marselaer geschetst in de kapel van Opdorp bij zijn eerste bezoeken ca. 1578.
De personages zijn mij niet bekend. Adriaen erkent van de 5 wapens alleen URSENE en ASSCHE.
De schikking is geheel volgens de regels. In dit geval, omdat er geen religieus middenstuk is, en de glasramen aan de linkse kant kijken man en vrouw naar het altaar. De man knielt, iets naar voor geplaatst (hier niet merkbaar) en is daardoor in het perspectief rechts. De patroonheiligen staan duidelijker in volgorde. Deze van de man voor ons linksboven.
Het gaat hier dus vermoedelijk om een echtpaar Joos Van Ursene en Antonia NN en een 2de vrouw NN.
het echtpaar Adriaen NN en Magdalena NN. Volgens de kleding dateren de glasramen van ca. 1500.

Nota's over LIPPELO genoteerd door A. Van Marselaer in 1594

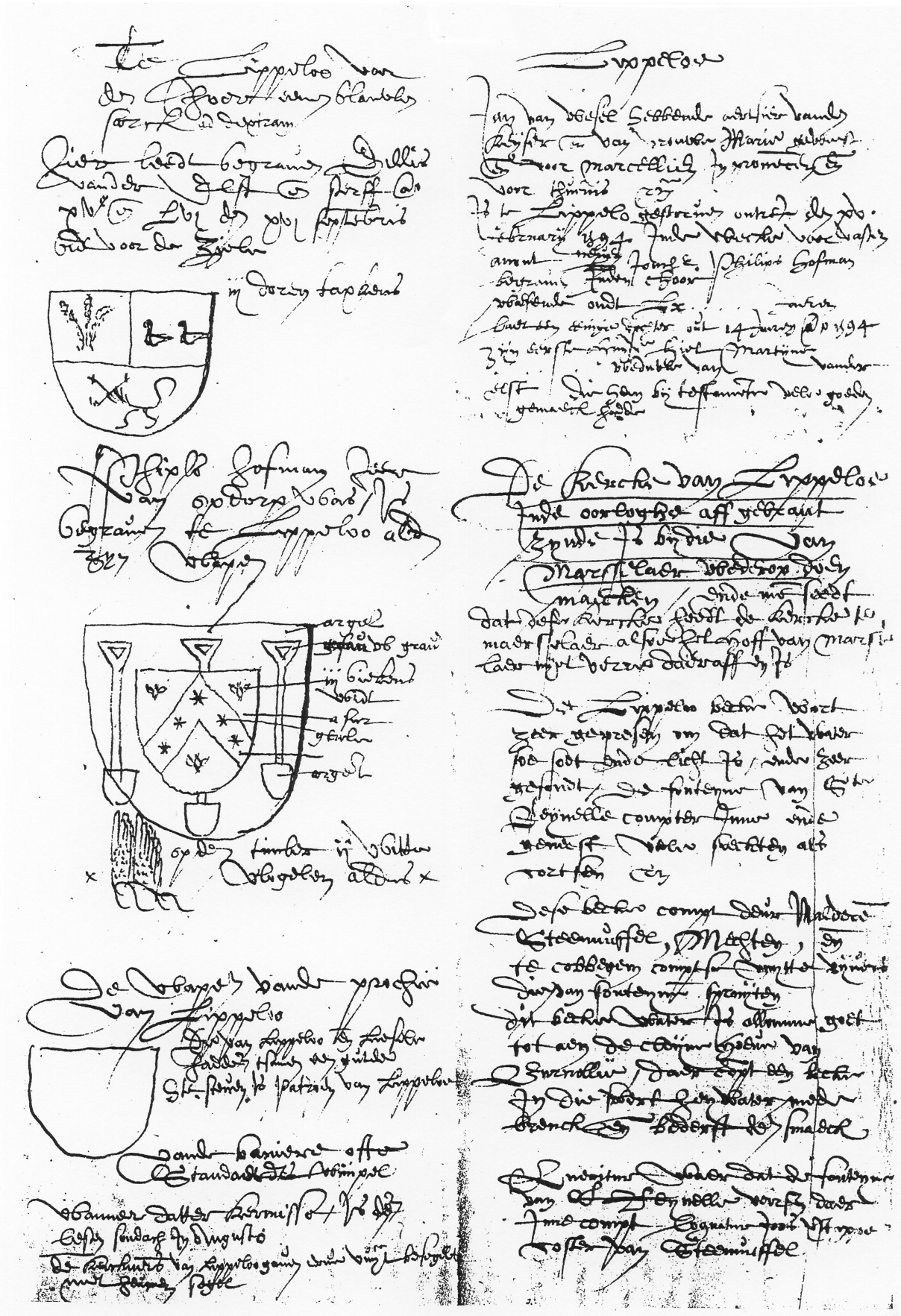

Te Lippeloo voor den choore eenen blancken sarck ad dextram (rechts) *Hier leedt begraven Gillis Van der Elst en stierf anno 1556.* *Bidt voor de ziele* *3 doren takskens* *----------* *Philips Hoffman, heer van Opdorp was, Begraven te Lippelo.* *Aldus zijn wapen.* *Op den timber 2 witte vleugelen aldus x* *----------* *De wapenen van de prochie van Lippeloo* *Die van Lippelo en Liezele hadden tesamen één gilde.* *St Steven is patroon van Lippeloo.* *Van den baniere oft standaardwimpel* *Wanneer datter kermisse is, den lesten zondag in augustus.* *De kerkmeesters van Lippelo geven erve (?) uit bezegelt met heuren zegel.*	*Lippeloo* ***Jan Van Wesel*** *geweest hebbende aertsier van den keyser en van vrouwe Marie en voor Marcelliën (Marseille) en voor Thunis …* *is te Lippelo gestorven omtrent den 15de februari 1594 in de week voor vastenavond,* *neven Jonker Philips Hoffman begraven in den choor, wezende oud LX… (> 60) jaren.* *Laet een eenige dochter na oud 14 jaren nu anno 1594,* *Zijn eerste huisvrouw hiet Martijne …,* *Weduwe van …. Van der Elst, die hem bij testamente vele goeden gemaeckt hadde.* *----------* *De kerke van Lippeloo in den oorlog afgebrant zijnde is door die van Marselaer wederop doen maeken, ende men zeidt dat deze kerke heet de kerke te Marselaer, alsoo het hof van Marselaer niet verre daeraf is.* *----------* ***De Lippeloobeke*** *wordt zeer geprezen om dat het water zo zoet en licht is, ende zeer gezondt. De fonteyne van Sinte Reyve compt er inne ende geneest vele ziekten als kortsen,* *En deze beek komt door Malderen, Steenhuffel, Merchten, en te Cobbeghem komt ze uit de vijvers die van fonteyne spruyten.* *Dit beekwater is allomme goet tot aen de kleine hoeve van Bernouillie. Daer komt een beek in die zwert heidewater medebrengt en bederft den smaek.* *Queritur (het is op te zoeken) waer de fonteyne van Sinte Reynelle daer inne komt.* *Lognatur (dat is gezegd door) Joos Verstappen, koster van Steenhuffel.*

Lippeloo is groot 241 bunderen, waeraf de volle leenen en eigen bede (?) geven:
Smal-lenen 137 bunder. Kerkengoet 114 bunder. Ende stockgoeden 6,5 bunder.
Der zijnder maer 91 bunder die al de lasten van de beden dragen binnen Lippelo.
Mr Dierick de Beauformes over Meester Jacob Van Zickelen over Ghijsbrecht de Luu van een opstalle te Malderen voor 't goet en hof gelegen in de hofstraete in beide zijden van de straeten … Geschreven uit de oude boeken van Meester Jan de Luu, ridder,. Nog te zien in de leenrolle oft leenboeck van Everaerde Coniers gezeyt de Luuw.

De palen van 't dorp van Lippeloo, Malderen … Liezele (scheyt aen het lazarus huizeken bij de drie eiken als men komt aan het hof ten Clooten, zo Hendrik de Smet zei 14 november 1596 en zijn daerom in proces) aen Opdorp, aen Sint Amandsbeke en aen de claeverbeke die scheyt Oppuers van Lippelo.

Ruesshondt was tresorier van … Michault was …
"Ruesshondt, Michault[24] en den bisschop van Palermen, steken 't al in hun dermen"…

Uit het oude leenboek van Brabant

*Vrouwe Lente Van de Moortere, wijff van heer Daneel Van den Vene (Dene?) houdt **het Hof van de Moortere te Lippelo** gelegen met mannen, landen, renten en alle toebehoorten. (Dit hof Van de Morteren hoort nu anno 1594 toe aan de kinderen van Bernouillie, en komt met een dreve bij het bos van Adriaen Van Marselaer).*

Ex martirologio de Malre

sLuus hofstadt te Lippeloo aen de kerke, op het einde van de damstraete. (deze hofstadt met den berg en .. is gekomen van die De Luu's van den Hamme geseyte 'tAelst, ende is verdeylt geweest). Hoort nu toe de kinderen van Adriaen Mannemaeker van wegen hunder moeder Catharina Van Marselaer, filia Anthonis 1594.Jonker … De Luu, baljuw van Liedekerke heeft mij belooft den boom van de geslachte van De Luu te communiceren, die Jonker … Van Reymerswaele hem gegeven heeft.

Uyt een ander leenboek

tHof van de Moortere gelegen in de prochie van Lippeloo is groot 2 bunderen, toebehorende Jouffr. … De Lange geheten Papegay.

Uyt de scheidinghe van vrouwe Jaquomijne Rijms

In de prochie van Lippeloo onder winnende land en maymeersch mits enen berch daer toe behorende, groot zijnde 9 daghwant, 72 roeden

Geschreven uyt de placbrieven van de keyzer

Twee schone hoeven gelegen te Lippeloo en Puers in oudt Brabant mette huisinghen, schueren, stallen, backhuys en toehorende landen, bemden en bosschen, elck van dien groot omtrent 26 bunderen, elck bij de voorzijde hoeve geleghen, geheten de groote en de kleyne Bernouilliehoeve, en in 't incomen van de kleyn hoeve onder Puers een schoen leye oft dreve vol opgaende eyken bomen, lanck omtrent 700 stappen wel beplant. Ende gaende van de kleyne hoeve naer de grote oock bijzonder een schoen dreve van groene eyken boomen lanck 1300 stappen.
(Nota. Dit is het hof te Moortere liggende onder Lippelo, Puers en Liezele)

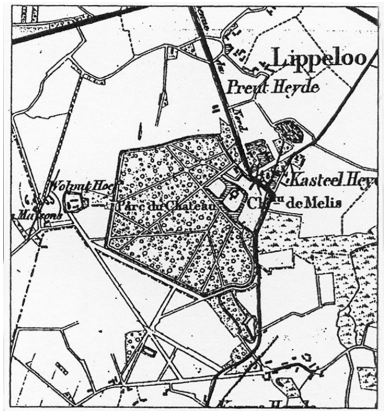

***t Hof te Melis, t Hof te Woelput ende t Hof ter Roest** behoren allen 3 toe de kinderen van Jonker Philips Hoffman, waeraf een dochter getrouwd heeft heer.. Alvorado, kastelein van Dendermonde.*

***'t Hof te Mortere** een volle leen gehouden van 't hof te Melis en van den hertoghe van Brabant; **'t Hof te Asbroeck** toebehorende 't godshuys van Affelghem (Affligem) te leen gehouden van 't hof te Melis **soo Philips Hoffman sustineerde** (beweerde) **maer Langen Heyn en adverteert niet, gelijck oock en doet het voorzeide godshuys niet.** Daerna adverteerde hij gelijck Wachtendonck de weesmeesterkamer prees [25].*
Mijnheere van Loquenghien heeft goet onder Lippelo en Malderen gedeylt (geërfd) van Philips Van Nieuwenhoven.

Plan van het hof te Melis te Lippelo ----------

[24] Met *Michault* wordt waarschijnlijk Pierre Micault bedoeld, die zopas het Hof van Diepenstein had gekocht.
[25] Dit laatste is onduidelijk. Maar Adriaen Van Marselaer is hier cynisch over de dood van de nieuwe heer van Opdorp, die met de familie Van Marselaer in proces lag.